

Římské právo I.

Prameny římského
práva

Miroslav Frýdek

Osnova

- I. Co je právo
- II. Dělení pramenů práva
- III. Prameny vzniku práva
- IV. Prameny poznání práva
- V. Neprávní prameny práva

I. Co je právo?

Dig. 1,1,1 pr. Ulpianus

Ius est ars boni et aequi

Právo je umění dobrého a spravedlivého

II. Dělení pramenů práva

Dig. 1,1,1,6,1 Ulpianus

Hoc igitur ius nostrum constat aut ex **scripto** aut **sine scripto**, ut apud Graecos:
„non nomon hoi men eggrafoi, ohi de
agrafoi.

Toto naše právo pozůstává buď z **práva psaného**, anebo **práva nepsaného**, jako u Řeků, některé ze zákonů jsou psané, jiné nepsané

Prameny římského práva

Prameny římského
práva

```
graph TD; A[Prameny římského práva] --- B[Prameny poznání práva]; A --- C[Prameny vzniku práva];
```

Prameny poznání
práva

Prameny vzniku
práva

III. Prameny vzniku práva

- Otázka: jak vzniká právo v určitém státě → hledání právotvorných činitelů
- Návaznost na „ústavní právo“ každého národa → ústavní dějiny národa
- Hlavním předmětem zkoumání je, kdo má zákonodárnou pravomoc → z čeho/od koho právo ve státě vzniká nebo pochází
- Pokud si zjistíme, kdo je právotvorným činitelem můžeme se pustit dále do zkoumání jednotlivých pramenů práva

Materiální a formální prameny vzniku práva

■ Materiální prameny vzniku práva

jde o rozhodující společenské jevy, které se spolupodílejí – ovlivňují vznik práva; např. války, občanské nepokoje, velké zadlužení, neúroda, politická lobby etc.

■ Formální prameny práva

jde o jednotlivé „druhy“ normativních aktů

Formální prameny vzniku práva – dle period římského státu

- Doba královská
- Republika
- Principát
- Dominát

Doba královská

- Mores maiorum – zvyk předků
- Consuetudo – obyčej
- Leges regiae – královské zákony
- Pontifikální interpretace - Iurisprudentia – výklady o právní vědě právní věda

Mores maiorum

- Mores maiorum – zvyk předků;
 - dlouhodobé, ustálené chování v určitých situacích, které se bralo jako platné a jediné správné chování,
 - odkazem na něj se argumentovalo i u soudu;

Conseutudo

- obyčej, právní obyčej; podmínky, toho, aby bylo conseutudo závazné:
 - 1) *usus longaevus, longa conseutudo* – dlouhotrvající, neměnné chování
 - 2) *tacitus consensus populi* – tichý souhlas národa
 - 3) *opinio necessitatis* – přesvědčení o právní závaznosti; to bylo vyžadováno především u nových obyčejů

Leges regiae

- královské zákony, jde o nejstarší římské právní normy, nedochovaly se však v autentickém znění (Plutarchos, Titus Livius, Cicero, Macrobius...),
- je to souhrn příkazů a zákazů,
- pocházejí z nejstarších dob Říma nebo jsou různým králům historiky připisována
- králové je pravděpodobně vydávali, když bylo potřeba některé obyčejové pravidlo utvrdit nebo „doplnit“.

Leges regiae - pokračování

- Šlo o tzv. leges datae – normy vyhlášené králem, méně pravděpodobnější je, že je spolutvrdilo kuriátní shromáždění
- Král – rex, byl nejvyšší kněz a tak jeho slovo bylo orákulum a také značná část dochovaných leges regiae se zabývá náboženskými otázkami
- Nejvíce zákonů vydali: Romulus, Numa Pompilius, Ancus Marcius

Leges regiae – pokračování II.

- ius civile Papirianum (de ritu sacrorum) – na konci královské doby byly královské zákony sebrány a vydány jakýmsi Papiriem (šlo jen o soukromou sbírku práva)

Příklady královských zákonů

- Marc. Dig. XI 8,2:

Královský zákon zakazuje pohřbít ženu, která zemřela těhotná, dokud nebyl z jejího těla vyňat plod. Kdo jednal proti tomuto nařízení, byl považován za toho, kdo by vzal naději živé bytosti společně s těhotnou.

Příklady královských zákonů II.

- Joh. Lydus, De mensibus I 31:

Numa rovněž ustanovil, aby se kněží stříhali bronzovými nůžkami a nikoli železnými.

Pontifikální interpretace

- Jelikož právo mělo výrazný sakrální charakter, tak k němu měli přístup jen kněží – pontifikové. Kněžími mohli být jen patricijové – výrazné jednostranné vykládání práva v prospěch patricijů.
- Konec pontifikální jurisprudence je spojen s první římskou kodifikací práva – Lex duodecim tabularum (LDT)

Republika

- Mores maiorum
- Consetudo
- Komiciální legislativa - Leges – zákony (nom. sg. lex, právo – ius)
- Senatusconsultum – usnesení senátu
- Edicta magistratuum – vyhlášky magistrátů, ius honorarium
- Iurisprudentia – právní věda

Mores maiorum a conseutudo

- Mores maiorum
- Conseutudo

Tyto prameny si zachovaly i nadále svou platnost a byly velice často aplikovány.

Komiciální legislativa

■ Leges

Gaius I.3: Lex est quod populus iubet atque constituit – Zákon je to, co národ přikazuje a stanoví.

■ Plebiscita

Gaius I.3: Plebiscitum est, quod plebs iubet atque constituit – Plebiscit je to, co plebejové přikazují a stanoví.

Zákonodárny proces

- Zákonodárny pravomoc za republiky příslušela nejprve jen komitiím, zákon na němž se komitie usnesla se nazývá LEX.
- K platnosti zákona se vyžadovalo potvrzení senátu (sankce), toto potvrzení se nejdříve udělovalo potom, když se na něm komitie usnesly, to bylo změněno v r. 339 lex **Publilia Philonis** – potvrzení muselo být dáno předem

Návrh zákona nebo plebiscita

- Mohli podat jen magistráti s imperiem u plebiscit jen tribun lidu
- **Promulgatio legis** - návrh zákona (rogatio) musel být veřejně vyhlášen zároveň se svoláním komitií
- **Trinum nundinum** – doba od veřejného vyhlášení návrhu zákona do konání sněmu (3 týdny = 24 dní)

Návrh zákona - pokračování

- **Contiones** – veřejné rozpravy o návrhu,
 - **Rogator** – navrhovatel zákona probíral se spoluobčany návrh zákona.
 - rogator mohl v případě nepříznivého ohlasu svůj návrh stáhnout, nemohl jej však měnit.

Hlasování

- Na jednání komitíí/concilií byla jakákoliv debata vyloučena, hlasovalo se o zákonu, který byl navržen,
- Hlasovalo se o návrhu jako o celku, nebylo možné část vyloučit nebo hlasovat jen o části návrhu,
- **Recitare** – komitíím předsedající magistrát přečetl celý návrh zákona a vznesl dotaz ke shromážděným spluobčanům,

Hlasování - pokračování

- Hlasovalo se podle hlasovacích jednotek – centurií, tribuí – a to prostým **UTI ROGAS** – jak navrhuješ nebo **ANTIQUO** – odmítám.
- Potom co byly sečteny hlasy, dal předsedající magistrát vyhlásit výsledek hlasování – **renuntiatio** a zákon obvykle ihned vstoupil v platnost a účinnost

Lex Caecilia Dida de modo legum promulgandarum z roku 98 př. n. l.

Zakázal spojovat v jednom návrhu dvě rozdílné věci – ne quid per saturam ferretur (leges saturaе) + znovu potvrzení trinum nundium.

Lex Caecilia Dida - pokračování

O tomto zákonu víme díky Ciceronovým spisům :

- De Domo sua
- Ad Atticum, II, 9
- Philosophia, V, 3

Tento zákon na základě Ciceronových děl
rekonstruoval Désiré Nisard.

Senatusconsultum - SC

- Gaius I. 4

Senatusconsultum est quod senatus iubet atque consituit, idque legis vicem optinet, quamvis fuerit quaesitum

Usnesení senátu je to, co senát přikazuje a stanoví. Také ono má sílu zákona, ačkoli se o tom pochybovalo.

Ius honorarium

- Edicta magistratum – vyhlášky magistrátů
- Rok 367 př. n. l. – zřízení úřadu městského praetora (**praetor urbanus**)
- Rok 242 př. n. l. – zřízení úřadu cizineckého praetora (**praetor peregrinus**)
- Další, kdo se podílel na ius honorarium byli kurulští aedilové a také tribunové lidu.

Ius honorarium

■ Gaius I. 6

Edikty jsou příkazy těch, kdo mají právo vydávat vyhlášky. Právo vydávat vyhlášky mají pak úředníci národa římského. Nejbohatší právní předpisy obsahují však edikty **dvou praetorů, městského a cizineckého**, jejichž pravomoc (jurisdikci) mají v provinciích správcové provincií. Dále **edikty kurulských edilů**.

Ius honorarium – pokračování

I.

- Praetor na začátku svého úředního roku vydával **praetorské formule** a **exepce** do tzv. praetorského alba
- Kurulští aedilové vydávali tzv. vyhlášky kurulských aedilů
- Pomocí ius honorarium se překonávalo velice strnulé a formalistické ius civilum.

Ius honorarium – pokračování II.

- konec honorárního práva – **edictum perpetuum Hadriani** v 2. stol. n. l. (L. Salvius Iulianus) – Věčný Hadriánův edikt
- jde o konečné znění soudních vyhlášek a zastavení tzv. praetorské právo tvorby.

Ius honorarium – příklady

Actio doli

Dig. 4. 3. 1. Ulp.

Proti těm, kdož způsobili něco zlého, jestliže proti nim není jiná žaloba, udělím žalobu, pokud je pro to spravedlivý důvod.

Livius: Ab Urbe condita II.24

- Své řeči dostal konsul věrohodnosti touto vyhláškou (**edicto**): „Nikdo ať nedrží římského občana v poutech nebo ve vězení, aby mu tím nebylo znemožněno přihlásit se k odvodu u konsulů; nikdo ať nedrží ani neprodává statky vojáka, pokud je v ležení, ani nezadržuje v nevolnictví jeho děti a vnuky!“

Iurisprudentia – právní věda

- Agere - radit
- Cavere - sepisovat
- Respondere – responsa – udílení dobrých zdání

Lex duodecim tabularum

- První a na dlouho dobu jediná kodifikace římského práva (až do Justiniána I. v 6. stol. n. l.)
- Důvody jejího vzniku, všechny skutečnosti, které se k LDT vážou jsou dochovány např. v: Livius: Ab Urbe condita III. 32 - 58

Principát a dominát

- **Rescripta** – odpovědi císaře na dotazy soukromníků , později se z této drůhy odpovědí vyvinul reskriptový proces
- **Mandata** – jsou císařovy instrukce pro podřízené úředníky (závaznost jen pro adresáta, pokud šlo o speciální obsah, závazná pro všechny, byla-li koncipována obecně)
- **Decreta** – rozsudky císařského soudu (měly povahu precedentu)

Constitutiones principum

Constitutiones principum

- Gaius I. 5

Císařská konstituce je to, co stanoví císař dekretem nebo ediktem nebo dopisem. A nikdy nebyly pochybnosti, že nabývá sílu zákona, protože císař sám na základě zákona přijímá nejvyšší moc (imperium).

Justiniánská kodifikace

- Císař Justinian I., ustanovil komisi právníků (nejvýznamnější Tribonianus), které pověřil sestavením kodifikace římského práva.
- Komise měla právo přepisovat a upravovat texty klasických právníků, tak aby vyhovovaly potřebám doby; tyto změny se nazývají **interpolace**.

Části kodifikace

- Codex
- Digesta (řecky Pándékeodai = všezahrnující)
- Institutiones
- Codex repetitiae prelectionis
- Novellae

IV. Prameny poznání práva

- Je to veškerý historický materiál, který se nám dochoval a který se týká právních předpisů a právního života jako celku. Nemusí jít jen o texty zákonů, které se dochovaly, ale jde i o narativní materiál; např. různé spisy, soudní řeči, básně, nápisy na stěnách, obrazy zachycující určitý výjev apod.

V. Neprávní prameny

I poezie nás může poučit o právu

**„ Na věk její se neptej ni na rok, v němž zrozena byla;
censor s ledovým srdcem za svou povinnost to mějž“**

Ovidius: Umění milovat

Proč studovat neprávnické prameny ?

- 1) dějiny práva jsou neoddělitelně spojeny s dějinami lidí a státu
- 2) vše je spojeno s jejich problémy a krizemi státu (vátky, povstání)
- 3) mají velkou vypovídací schopnost

**dříve než na určitý stav zareaguje
zákonodárce, objeví se tyto problémy v
narativních a literárních pramenech a také
literární a narativní prameny zpětně hodnotí
situaci a uvádějí ji jako příklad (hodný
následování nebo jednání odsuzují)**

Otázky při studiu dějin práva:

CO → vedlo někoho/některé/něco k tomu, že určitý vztah upravili

PROČ → někoho/některé/něco vedlo k tomu, aby určitou situaci upravili, bylo to tak dobré chování v určité situaci, že si řekli to zavedeme jako pravidlo, to určitě ne

KDY → ji upravili

KDE → se tak stalo

JAK → se stalo, že došlo k určité interakci mezi jednáním a regulací toho určitého vztahu

KÝM → byl tento vztah upraven a stal se ze stavu faktického stavem právním

Cicero II.12 De off.

Myslím, že nejen u Médů, jak o tom vypravuje Hérodot, ale i u **našich předků vešlo kdysi v obyčej volit lidi dobré povahy za krále, proto se dosáhlo spravedlnosti.** Když byli lidé v míru utiskováni od lidí mocnějších, utíkali se vždy o pomoc k některému jednotlivci, vynikajícímu ctností. A ten, aby ochránil slabší před bezprávím, zavedl rovnost a podle stejného právního řádu vládl nejvyšším i nejnižším. **A ze stejné příčiny jako království byly zavedeny také zákony.** Neboť lidé si vždycky žádali rovné právo; vždyť jinak by to ani právo nebylo. **Dokud lidé dosahovali takového práva od spravedlivého a poctivého jednotlivce, byli s ním spokojeni. Když tomu přestalo tak být, byly vynalezeny zákony,** aby se všemi lidmi vždycky mluvily jednou a touž řečí. Je tedy jasné, že k vládě bývali vybíráni ti, o jejichž spravedlnosti měl lid vysoké mínění.

Zákon o urážce Veličenstva v Tacitových Letopisech

■ Annales III. 22:

„V Říme byla obžalována Lepida, která měla kromě slavného rodu Aemiliů pradědy Lucia Sullu a Gnaea Pompeia, jí bylo kladeno za vinu, že se dotazovala astrologů na císařskou rodinu“.

Účel trestu

I.11 De off.

Je totiž třeba zachovávat míru v pomstě i v trestu; myslím, že stačí, když útočník pyká za spáchané bezpráví tak, že by se sám podruhé už ničeho takového nedopustil a i jiní by ztratili chuť křivdit.

§ 23 odst.1 Trestního zákona

Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Správa obce - veřejný zájem

I.25 De off.

Jako soukromé poručnictví, tak i správa obce se má vykonávat k prospěchu těch, kteří jsou svěřeni její ochraně, a nikoli k prospěchu těch, jimž je obec sama svěřena.

Č I. 23 odst. 3 Ústavy

Slib poslance a senátora zní: "Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí."

Děkuji Vám za pozornost.....